

A FELVIDÉK

Nagy-Magyarország felvidéke sokkal kisebb terület volt, mint amekkorát most, a visszacsatolás után Felvidéknek nevezünk. Egykor az északi vármegyék, vagyis Nyitra, Bars, Hont, Nógrád, Zólyom, Trencsén, Árva, Liptó, Túróc és Szepes vármegye területét foglalták össze a Felvidék elnevezés alatt. A cseh megszállás a fogalmat kiterjesztette, most olyan területeket is illetünk ezzel az elnevezéssel, amelyek azelőtt nem tartoztak a Felvidékhez. A Csallóköz vagy a Mátyusfölde a nagy magyar síkság pusztai, kulturális és társadalmi közösségébe tartozott, ma is oda tartozik és nem az északi városias peremvidék vonzásába. A húszéves szláv megszállás azonban egységes hatások alá helyezte az egész elszakított területet és így mégis létrejött valamiféle közösség a déli síkság és az északi hegyek között. E közösség súlyos lényege, hogy mindkét vidék egyformán tárgyi és dologi kelléke lett egy nép feltörő, imperialista hatalmának.

„Az államférfiú, akinek szelleme nem foglalkozott hazájának egyik jelentékeny vidékével, nem lehet nemzetének nagy államférfia.” A szomorú emlékű Grünwald Béla mondotta ezt a Felvidékről írott

politikai tanulmányában a múlt század hetvenes éveinek második felében. Megállapította, hogy a Felvidék Magyarország egyik legfontosabb része, de a közvélemény és a politika e vidék természetét és fontosságát alig ismeri. Mostanában sokszor gondolok „A régi Magyarország” írójának megállapítására, mai érvényét keresem és sajnos meg is találok rengeteg esetben. A kiegyezés után a magyar köztudat valóban alig fogta fel az országos politika minden kérdését. Hisz csak akkor született az ország. Ma talán a magyar közösségi tudat dolgában jobban állunk. Érzelmi vonatkozásban mindenestre jobban mint a hetvenes évek elején. De ismerjük-e hazánk minden szeletét és ismerjük-e a Felvidéket, mégpedig úgy, hogy Grünwald Bélának zavartalan földöntúli nyugalma legyen?

A Felvidék egy részét visszacsatolták az anyatesthez. Ki mondja meg, hogy mit csatoltak vissza? Közösségi tudatunk felkészült megfelelő módon erre az eseményre? Érzelmileg igen, de értelmileg alig! Az anyaországi magyar általában furcsán gondol a visszacsatolt tájak emberére. Idegesíti, hogy más, nem olyan, mint ő maga. A bátrabb anyaországi magyar szövetségesét köszönti a felvidékiben. Úgy véli, hogy a két évtizedes kisebbségi élet a társadalmi harcok értékes típusává nevelte őt. A felvidéki ember bizonytalanul áll az új világban, az új keretek között és tájékozódik. Néha talán megalomániával juttatja kifejezésre, hogy más, mint az anyaországi. De szomorú, hogy a magatartásában megfélemledik arról a szerepről, amit az egész magyarság vár tőle. Húsz évig a harcok kényszerültje volt a felvidéki magyar, most hódolatot vár, vagy

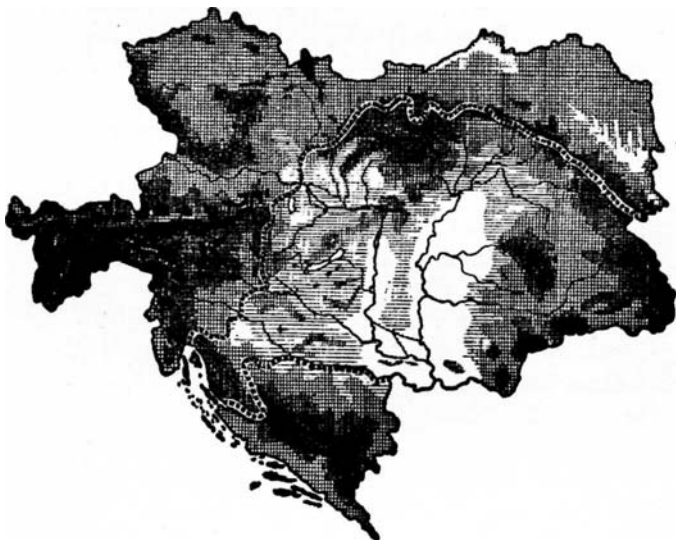
legalább udvarlást és abban a tévhitben él, hogy joga van a kényelemre.

De képes-e egyáltalán az elvégzendő szerepre? Ismeri-e képességét és erejét?

Húsz év alatt a Felvidéken senki sem gondolt arra, hogy összefoglalja a kisebbségi magyar sajátosságait és élénk állítsa tipizált mivoltában. Forrt és forrongott minden. A lelkek még tán jobban, mint a külső élet. Aztán egymás között voltunk és furcsa is lett volna, ha tárgyi messzeségből, hideg fővel tekintettünk volna életünkre. Mi önmagunkat is csak részleteinkben ismertük. Úgy, ahogy húsz esztendő során változtatott, gyúrt és alakított bennünket az idő. Amikor találkoztunk a kisebbségi életben, egyszerűen tudomásul vettük, hogy ismerőseink is „*felvették már a Batya-cipőt*”. De rendszerre építeni apró fájdalmainkat és a fájdalmak rendszerét hűvös fővel tudatosítani — képtelenség lett volna akkoron és nem is lett volna illő. Életünk tárgyi keretét, külső életfeltételeink rendszerét nem is ismertük, *mint rendszert*. Az összefoglalások mindig csak bizonyos távlatból lehetségesek. A kisebbségi sorsban, amikor fájnak, vagy szorítottak a helyzetek, életünkre és önmagunkra nem tekinthettünk úgy, mintha tárgyak lettünk volna. Most az új helyzet és az új szerep a nemzetben belül elmúlt életünk megismerésére és rendszeres összefoglalására kényszerít bennünket. Én a húszéves kisebbségi sorsból úgy jöttem haza, hogy a felszabadulás másodnapján el akartam felejteni ezt a két évtizedet. Aztán rájöttem, hogy nem lehet elfelejteni, de rájöttem arra is, hogy ezt, ha lehető volna, akkor sem szabadna megcselekedni. Megismertük

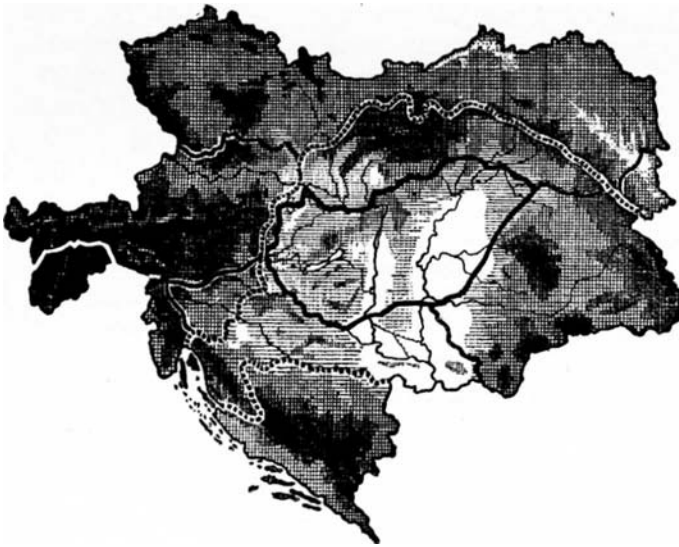
a tájat, életünk és szenvedtünk a Kárpátok kebelében s most úgy érzem, hogy ez a különös vidék nemcsak múltunkat, de jövőnket is elkötelezte.

A bécsi döntőbírósi ítélet után előszedtük térképeinket s hosszú, nagyon hosszú idő múltán először néztük meg azt a vidéket, amelynek egy része az ítélet alapján hazatért.

Sokan akkor látták először, hogy az érdekes vidék hegyláncai mind merőlegesen állanak a trianoni határra, a völgyek Csonka-Magyarország felé nyílnak s ha elérik a határt, a trianoni sorompó zárja el őket. Délre sietnek a folyók. Délre futnak a vasútvonalak is, amelyek egykor virágzó városokat

érintettek és éltettek. A vasutakat szintén merőlegesen szabdalta a határ. Forgalmuk visszaesett. A vasútmenti városok szomorúan elsorvadtak a kisforgalmú és rozsdásodó vaspályák mentén. Az országutak egykor szintén a központot keresték, de jelentőségükből teljesen kiestek a világháború után.

Semmi kétség, az élet olyan tényei ezek, amelyek az északi Felvidéknek a déli központra utaltságát fejezik ki, megállapíthatta ezt mindenki a térképek előtt. A geopolitika tényei igazolják hát és az általuk meghatározott gazdasági fejlődés, hogy a Felvidék életjoga a déli központhoz tartozás. Hozzuk

közelebb egy adattal azt, amit a térkép is kifejez. Csehszlovákia idején Szlovákia, tehát az egész régi és az új Felvidék együttvéve átlag 1,600.000 tonna árut szállított évente Magyarországnak a trianoni határok ellenére. Magyarország kivételének évi átlaga 300.000 tonna áru volt. A megcsonkítás ellenére is hát az volt a helyzet, hogy az elszakított északi peremvidék természetes központja felé, a magyar síkság felé gravitált.

A visszacsatolás boldog napjaiban hosszasan tanulmányoztuk a Felvidék néprajzi térképét is.

Sávok húzódnak a néprajzi térképen, párhuzamosan kísérik a határokat, és nagyjelentőségű tényeket fejeznek ki. Olyan tényeket, amelyek a geopolitika változatlan határozóival szemben folyton ide-odátolódtak a Felvidéken a történelem folyamán és dinamikus viszonyukkal meghatározták az északi rész, sőt talán az egész magyarság politikai és társadalmi fejlődését. Az etnográfia színei közül elsőnek a magyarság feketéje ötlík szemünkbe. A trianoni határ Pozsonytól Szlatináig jól bent a feketében futott végig. A termékeny völgyekben a fekete mező sok helyütt felfutott északra, ahol útját a szlovákság merőlegesen sávzott foltjai állták el. Egy-két helyen az érintkezés oly dinamikus, hogy apró fekete és sávoss foltokká törnek az egységes határ. Ezek a szláv szigetek a magyarság etnográfiai egységében, illetőleg a magyar szórványok az északi szláv tengerben.

A fekete és sávoss szigetek mellett vannak még más foltok is a felvidéki térképen. A folyók völgyeiben a németiség szakadozott, a vizek irányait követő vízszintes vonalú szigetláncolatai futnak végig Nagy-

szombattól Poprádig, Nyitrától Handlováig, Iglótól Késmárkon és Lőcsén át Podolinig. E jelzések, illetőleg a három népiség egymáshoz való viszonya tulajdonkép a Felvidék történelme.

A magyarok a termékeny déli síkságokról ömlöttek az északi határhegyek felé. Egykor a fekete szigetek mind beletartoztak az egységes feketébe. A szlávok északra húzódtak terjeszkedésük elől. A magyarság már az első századokban a honfoglalás után elérte és szilárdan meglakta Nagyszombat és Galgóc magasságát. A Súr nevű falvak, vagy a Sempte nevű község Galgóc magasságában kimutathatóan Árpád-kori magyar telepítések. A szlávok sosem élték a magyarság szervezett államformájához hasonló keretekben. Nem állott ellent a magyarságnak. A magyarság nem győzte le a szlávokat itt, mint hódító, csupán népi dinamikus erejével eltolta a déli síkságokról. Sem a magyar, sem a szláv mondavilágban nincs semmi nyom hódításokról, illetőleg leigázásról. Annyit jelent ez, hogy a szlávok nem élték államszervezetben a Kárpátok alatt, olyan államszervezetben, mely fejlettebb közösségi tudatot teremthetett volna a magyarok érkezése idején. A magyarság és a szlávok között etnikai vízvonalaként a német telepés városok sora fejlődött. A folyók völgyein német parasztok vándoroltak fel és ahol megvoltak a feltételek, az együttélők népekkel polgári göcöket teremtettek.

A régi Magyarország legjelentékenyebb városai a Felvidéken képződtek. Jelentőségük akkor nőtt, amikor a törökség a Felvidéken kívül meghódította a magyarság egész telep-területét. A török hódítást ugyanis az északi városok állították meg. A váro-

soknak addig csak pénzügyi jelentősége volt az ország szervezetében. A királyok tőlük kapták a legjelentékenyebb pénzügyi támogatást. A török hódoltság elől a magyarság tömegekben a Felvidékre menekült. A városokban, mint utolsó honi védekezési lehetőségben vetette meg lábát és a törököt tovább nem engedte. Az északi városok majdnem teljesen elmagyarosodnak ebben az időben. Pázmány korában Nagyszombatban a magyarság túlsúlyra jut. Kisebb helyek is hatalmas gazdasági és szellemi góccokká fejlődnek és bennük a magyarság Nyugattal tart gazdasági és szellemi kapcsolatot.

Az ellenreformáció után azonban hatalmasan megpusztul a Felvidéken a magyarság. Kultúr-történetünk és népesedési fejlődésünk egyik legnagyobb tragédiája keletkezik a XVI. és XVII. században. A reformált magyarságot a városokból és a falvakból kiszorítják. A városok jellege újra német lesz. A kiürült és elpusztított falvakat szlávok népesítik be. Nem utolsó sorban magyarázhatjuk meg ezzel azt a szomorú tényt történelmünkben, hogy miért késett nálunk a nemzeti öntudatosodás. A nemzeti állam városok állama, s nálunk a városok idegenek voltak. Ha a felvidéki városokat a magyarság alapítja, vagy ha időben szállja meg és magához hasonítja népességüket, vagy ha ki nem űzik városi magyarságunkat a városokból, akkor a nemzetté alakulás jórészt felvidéki ösztönzésére indulhatott volna meg, hisz máshol az országban nem volt hasonlóan fejlett városi képződmény a török dűlás megszűnése után. A török megszállás előtt az északi városok a partikuláris küzdelmek egész sorát vívják az északi szláv és a déli magyar etnikum hatásai

ellen. *Horváth Mihály* írja ezzel kapcsolatban a következőket: „Ily indulattal azonban nemcsak a magyarok iránt viseltettek a német városiak; hasonló tapasztalhattak a szlávok is. A selmeci német közönségnek oly nagy volt a szlávok iránti gyűlölete, hogy ezek tanácsrendelvény által a városokból is kitiltattak; kik pedig közülük polgári joggal bírtak, jogaiktól a tisztviselésre fosztattak meg. 1551-ben a városi tarács megengedi a varga céhnek, hogy azontúl minden szláv elől elzárhassa testületének jogait.” Az összes bányavárosokban valószínűleg ez volt a helyzet. S ebben a történelmi távlatban mennyire groteszk például, amikor *Sladkovics*, a romantikus szlovák költő, a XVIII. század elején *Körmöcbányáról*, mint a szlovákság „anyjáról” énekel.

A fiziokrata és merkantil Habsburg-lotharingiai uralkodók már gazdaságpolitikai terveket valósítanak meg, hogy Magyarországot beleszorítsák az agrárfeudalizmusba. Az országot agrártermékek előállítására kényszerítik, míg az örökös tartományokban az ipart fejlesztik. A Felvidék városi kultúrája ennek következtében teljesen visszaesik, megáll. Pedig az egész országban csak itt volt meg az iparos városi kultúra kifejlődésének minden feltétele: a városi lakosság műveltsége és sűrűsége, természeti gazdaság, vas, szén, vízi hajtóerő stb. A városi népesség már századok óta iparral és kereskedelemmel foglalkozott, ipari és kereskedői hajlamait teljességgel kifejleszthette. Mind e feltételek virágzó gyáripar megalkotói lehettek volna. Teljességgel helytáll *Grünwald* megállapítása: „*Ha a magyar király gazdasági politikája odairányult volna, hogy*

Magyarországon azt éppen úgy fejlessze, mint Ausztriában, akkor Magyarország Felvidékének époly fejlett gyáripara lehetett volna, mint Csehországnak s kétségtelen lendületet nyert volna az ország többi részeiben is, Magyarország gazdasági egyoldalúsága megszűnik az ipar és kereskedés kifejlődésével. Az iparos- és kereskedőosztály megerősödésével egészségesebbé vált volna a nemzet organizmusa, emelkedett volna kultúrája, fokozódott volna pénzügyi ereje.” A Felvidék etnikai ellentétei mellett egy kegyetlen gazdasági politika folytán is kiesett össznemzeti szerepéből. Nem fejleszthetett magyar polgárságot, mely időben gondoskodhatott volna arról, hogy ne maradjunk el Nyugattól egy-két évszázad hosszával a modern fejlődésben.

Mennyi, mennyi magyar reménység foszlott szét e merőlegesen délre futó völgyekben! Van egy történelemszemlélet, amely negatívumaiban és elmaradásaiban fogja fel a népek fejlődését. Nem azt nézi, mi történt, hanem azt, mi történhetett volna, ha nem marad el egy bizonyos történelmi vagy társadalmi esemény. Vajjon mi történhetett volna, ha a felvidéki városok kultúrája magyarrá válik, mondjuk legalább a XVII. században? Mindenesetre kevesebb társadalmi, politikai és gazdasági *utópolgári* követelmény megvalósításán kellene törni magát a mai nemzedéknek.

Bécsben 1746-ban már kereskedelmi tanácsot állítanak fel („Commercierath”). Ez a szerv tervet készít, hogy Magyarországot csak nyersterményeket előállító tartománnyá tegye. A Felvidéken megáll az ipar fejlődése. Az északi megyéket legfeljebb Galícia foglalkoztatja. Az országot a bécsi árukeres-

kedelem árasztja el. A felvidéki ipar ebben az időben egyetlen olyan árut sem termel már, amelyet II. József felvehetett volna az Északamerikai Egyesült Államokkal kötött kereskedelmi szerződés jegyzékébe. Ebben a gazdasági pangásban a Felvidéken újra további népi eltolódások mennek végbe. Északról a szlávok behúzódnak a városokba, elszlovákosítják azokat és hullámaik maguk alá temetik az északi megyék magyar nemességét. Mária Terézia uralkodása idején Trencsén, Turóc, Liptó, Árva, Zólyom, Szepes és Sáros vármegyékben a magyar nemesség a szláv parasztság nyelvét veszi át és elvesz nemzete számára. A városi ipar a legközvetlenebb szükségletek kielégítésére szorítkozik, csak a legközelebbi vidéknek termel. Az iparosok, kereskedők és bányászok földműveléssel is foglalkozni kezdenek. Így kapcsolatba kerülnek a közvetlen szláv etnikummal, melynek következtében megindul elszlávosodásuk.

A városodás elért foka is visszasorvad. Az országban csak a nagy alföldi parasztvárosok fejlődnek. De mi ez Nyugathoz képest? Szellemeink pedig már Nyugatot járnak. *Kármán*, aki a felvidéki Losonc ódon temetőjében tért nyugtalanságából örök nyugalomra, így kiáltott fel: „*Vagy lesz-e Pannoniából valaha Albion? Támadnak Newton, Locke, Shakespeare és Miltonok itt is közöttünk, akik...*” Aztán maga felel önmagának s tudatában benneéghetett az ország esettségé fölött való nemzedéknyi kétségbeesés: „*Félre vakmerő álom, amely ámitó képeiddel csalogatsz.*” Grünwald Béla pedig, aki éppenúgy fájjalta városias elmaradottságunkat, mint *Kármán*, egy évszázaddal később ezeket mondja

erről a szomorú korról: „*A nemzet organizmusa csonka volt, hiányzott belőle egy tag, mely az európai nemzetek emelkedésének, hatalmának, kultúrájának főtenyezője, a magasabb gazdasági és szellemi munka orgánuma: a város és a polgárság.*” Megvoltak ezek az elemek, éppen a Felvidéken voltak meg, de ebben a században sem fejlődhettek ki megfelelő mértékben. A politikai és gazdasági érdekek, a néprajzi viszonyok, a gazdasági és természeti feltételek nem találkoztak, hanem szertehúztak a fejlődésben és nem hoztak létre egységes kultúraladást.

Végre úgy látszott, hogy Széchenyi István megteremti a magyarság gazdasági egységének tudatát és modern gazdasági fejlődésbe fog az egész ország. Petőfi, nemzeti tudatunk és szellemi létformánk megteremtője, csodálta, de nem szerette a Felvidéket. Ez a demokrata forradalmár az északi városokból futott le az Alföldre. Mindenesetre érdekes ellentmondás ez, ha figyelembe vesszük, hogy ő egy olyan tudatformát fejezett ki, amely Nyugaton elsősorban városi termék. A XVII. és XVIII. század esetségének következménye volt, hogy az ország átalakulása a XIX. század elején teljesen a városok nélkül ment végbe, pedig elsősorban a városoknak kedvezett a rendiség eltörlése. A Felvidék tán csak egyetlen esetben volt aktív szereplője e nagy átalakulásnak. Akkor, amikor a szlovákság szembeszállt a magyar szabadságharccal. Hurbán nagyobbára cseh és kisebb mértékben szlovák zsoldosai, fegyveresen léptek fel a magyar polgári forradalom ellen. Nemzeti aspirációikat az orosz és osztrák feudalizmus oldalán vélték elérhetőnek.

Ez a tudatferdülés is szomorú következménye volt az előző századok visszanyomorított fejlődésének. Ez a visszanyomorodás a szlovákságnál mutatkozott a letragikusabban. Lényege abban van, hogy a szlovák nemzeti ébredés teljes egészében udvarhú, aulikus, tehát feudális, nem polgári, következésként nemzetellenes gondolkodású vezetők irányítása alatt állt. Hurban az ébredés vezetője írja „Obrazy” (Képek) című kiadványában: *„A nemzeti vezetők már a februári párizsi forradalom óta nem szívesen látták, hogy a magyarok forradalmi úton korlátozni akarják az uralkodót, a birodalmi kormányt és a nemzetiségeket. De a nemzetiségek karddal döntenek sorsuk felett, életükkel és halálukkal megvédik az uralkodót, aki mindenki jótévője.”* Ez a feudális színezetű szlovák törekvés e nép történetének egyik legérdekesebb ellentmondása. Nyugat-Európában hatalmas ellenszenvet váltott ki, hogy a szlovák vezetők nem érezték meg a magyar átalakulás horderejét és azt megfelelő módon nem segítették. Hurban kísérlete óta egyes történetírók a szlovákokat és a cseheket természetüknél fogva reakciós nemzeteknek tartották. Ez is hozzájárult ahhoz, hogy Kossuthot a magyar polgári átalakulás hőst, Nyugaton a demokrácia apostolaként tisztelték.

A kiegyezés előtt a német és szláv elem alkalmilag erősödött az északi részeken. Ez az erősödés azonban nem volt szerves társadalmi és gazdasági haladás eredménye. Éppen ezért a magyarságra nézve nem volt veszélyes. A szlávág erősödését a pánszlávizmus jelezte. Az abszolutizmus, különösen pedig Schmerling kormányzata vagy támogatta, vagy megtűrte e törekvéseket, mert bennük a magyar-

ság gyengítését látta. A kiegyezés sem hozott azonnal lényeges változást a magyarság számára. Az állam szervezete még tökéletlenül működött. A kor egyik legjobb történetírója szerint: *„A magyar állam nagy nekünk és úgy lityeg-fityeg rajtunk, mint a megcsappant emberen a ruha. A nemzet teste és az ország határai között nagy hézagok tátonganak”* Az állam nem volt képes kitölteni az országot. Nem volt akkora hatalmi szervezet, mint amekkorát az ország igényelt. Hatalmi tekintetben kevés volt az állam az országnak, talán annyira, mint amennyire a világvárosi jellegű főváros nagy lett minenkünk. Voltak központi hivatalaink, de azért az alsóbb közigazgatásban olyan dolgok történhettek, amelyek veszélyeztették a magyarság érdekeit. Volt magyar iskolaügyi minisztérium, de voltak pánszláv gimnáziumi tanárok, tanítók és iskolák. Volt magyar belügyminisztérium, de voltak pánszláv hivatalnokok, jegyzők és szolgabírák. Volt magyar igazságügyminisztérium, de voltak pánszláv bírák. Igen, nagy volt az ország, fityegett rajtunk, mint a bő ruha, a test és ruha közötti térben levegőt kapott a pánszlávok szervezkedése.

A kiegyezés után sokáig az a helyzet, hogy a magyar államiság zavartalan hagyja az etnikumok viszonyát a Felvidéken. A Felvidék ebben az időben valóban a vidék jellegét viseli magán, s alig látszik, hogy a központi kormányzattal rendelkező ország része. A magyar polgárosulás minden szervezeti támogatás nélkül, önerejével indított rohamot, hogy érdekkörébe, az ország gazdasági és szellemi javainak keringési rendszerébe vonja a Felvidéket. *Ami itt a XIX. században történt a magyarság érde-*

kében, azt a meglendült magyar polgári életforma főlénye érte el a céhpolgári városokban.

Bámulatba ejt a világháború előtti fejlődés 4—5 évtizede! Mintha a magyar ekkor kipótolni akarta volna az évszázadnyi késedelmeket a gazdasági és kulturális haladásban, valamint a nemzet csinosodásában. Ez a heroikus erőfeszítés annál értékesebb, mert óriási mesterséges akadályok is visszafogták. Nincs önálló magyar vámterület és az osztrák ipar még mindig versenyképes a magyar piacokon. A magyar kormány gazdaságpolitikája az ország geopolitikai adottságaira épült. A Felvidéken gyárak létesülnek. Kihasználják az összes természeti feltételeket. A kormányzat az ipari és gazdasági szakoktatást az iparral párhuzamosan fejleszti. Éppen a Felvidéken létesülnek az első ipari szakiskolák. A vasipar fejlődése oly tágas, szédületes a Garam-völgyében, hogy ezt a vidéket méltán lehet a mi Rajna-vidékünknek nevezni ebben a korban. A stószói kés- és kapagyár meghódítja a piacot Odesszáig és Konstantinápolyig. Losonc gyáripari fejlődése mesébe illő. A késmárki műhímzőipar Nyugat metropolisainak dolgozik. Pozsony és Nagyszombat külön lüktető gyárvárost kap. Az ipari haladás rohama ez, nem is illik rá a fejlődés szó, ami lassú tempózás képét hívja elő tudatunkban. A magyar polgári életforma főlényel hódít nemzetiségi területen. Nemcsak a szláv vidéken, hanem a német városokban is. Ady Endre ebben a korban írja nagy cikkeit a városos Magyarországról. Szemét elsősorban a nemzetiségi területeken lévő városokra szegzi, a felvidéki városok közül Pozsonyra, Kassára, ahol a magyar életforma kultúrharc árán épül és

értéktöbbletével magához vonzza a nemzetiségi elemeket. A Felvidéken a népek viszonya a magyarság javára kezd eltolódni. A legkisebb ellenállást a szlávtság tanúsítja. Feudális és pátriárkális előéletéből, ha emelkedni akar, csak a magyar polgári kultúrába léphet. Grünwald Béla mondja a Felvidékről írott tanulmányában erről a folyamatról: „A tótnak nem ő maga, hanem a magyar az ideálja, a tótság magasabb fejlődési stádiuma nem őbenne, hanem a magyarságban van.” Az öntudatosabb szláv intelligencia rezignált idegenkedéssel áll a fejlődéssel szemben. A szlovák vidékre temetkeznek, bezárkóznak eltorlaszolt hegyi falvaiba, kispéldék körülményeibe s a nép etnográfiai sajátosságai vigasztalják a hiányzó nemzeti tulajdonságokért és önállóságért. Stefanek szlovák író mondotta erről az intelligenciáról: *„Igy éltek a mi hazánk fiai elvágva a világtól, belefeledkezve a hegyi falvakba, ahol szomorú, csupasz, egyszerű és szegény az élet. Szakmúvecskéken dolgoztak, méhészkedtek és halásztak, vagy verseket írtak, olvasták a Narodnie Novinyt (Nemzeti Ujság), a Hlásnikot (Ébresztő), az asszonyok a Gartenlaube-t lapozgatták, szerény uzsonnácskákra jártak, sokat kártyáztak és pletykáltak, szidták a rossz világot és suttogva a magyarokra panaszkodtak.”* A vidékiesség temette el őket, nem volt sajátos polgári fejlődési, emelkedési lehetőségük. A költőket legfeljebb a pánszláv csoda várása indította versekre.

Ha igaz, mintahogy igaz az a történelemszemlélet, hogy a nemzeti kultúrát, általában a *nemzeti létformát* végső fokon a modern ipari fejlődés teremti meg, akkor azt mondhatjuk, hogy a Felvidék szene,

vasa, ércei, a bányák és kohók, a vizek és szelek hajtóereje, a népesség ipari és kereskedelmi készsége, az utak forgalma, mind-mind a magyar nemzeti éltforma feltétele, megteremtője és fejlesztője volt ebben az időben. A modern magyar urbánus kultúrát és haladást tán az ország egy része sem szolgálta oly erővel, mint a Felvidék. A szlovákság, amikor népi megmaradását tudata szükségesnek tartotta már, csak úgy őrizhette meg önálló létét, ha a polgári fejlődést saját javára fordította, vagy ha valamely rokonnép urbánus életéhez kapcsolhatta a maga sorsát. A magyarság elsodró emelkedése mellett, az utóbbi lehetőséget választotta. A Felvidék szláv etnikuma valami nyugalmi helyzetet keres a magyar vonzás és a csehek támogatása között a monarchiában. A szlovákokban fel sem merül az a szándék, hogy más politikai, gazdasági és kulturális, egyszóval más történelmi erőterbe szakítsák a Felvidéket, vagy annak egy részét. Hodzsa egykori programja szerint a szlovákság: *„ha nem akar áldozatul esni az elmagyarosodásnak, szükséges, hogy a hozzá nemzetileg legközelebb álló testvéreitől fogadjon el támogatást, amennyire ezzel a magyar állam területét és biztonságát meg nem sérti.”*

A szlovák vágyak azonban egyre centrifugálisabban sugároztak a Fehér-Kárpátokon túlra a csehek felé. A szlovák intelligencia azonban a cseheket nem ismerte eléggé. Nem ismerte a „testvérnép” mohóságát, s tapasztalatok híján nem sejtette, hogy a csehszlovák kölcsönösséggel épített új állam húszéves alkalom lesz a cseh mohóság kielégítésére.

A Felvidék a békeszerződésekig Magyarország nagy kohója volt. Három etnikum ércállománya

olvadt benne a történelmi fejlődés során, aszerint, hogy melyik életformájából sugárzott a kohó olvasztó melege. A világháború után is megtartotta ezt a szerepét, de ekkor már nem egy magasabb életforma értékes tüze volt az olvasztó erő, hanem egy szorgalmas kispolgári nép kazár mohósága, amely alól a szlovákságnak éppenúgy fel kellett szabadítani magát, mint a magyarságnak, ha meg akarta óvni nemzeti-népi önállóságát és jellegét.

Álljunk meg egy pillanatra s nézzük meg az új államot, a csehek kazár mohóságának e pompás szervezetét.